

Střední škola diplomacie a veřejné správy s.r.o.

ul. A. Jiráska, č.p. 1887 434 01 Most (CZ)

IČ: 250 45 911 IZO: 181007282

Tel.: +420 411 130 916, 918 fax: +420 411 130 917 e-mail: info@ssdvs.cz web: www.ssdvs.cz

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost III/2 ICT INOVACE

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Základy společenských věd – příprava k maturitní zkoušce

Čítanka textů k tematickému celku: Sociologie

Klíčová slova:

- ✓ sociologie
- ✓ texty
- ✓ analýza

Obsah

1 Úvodní slovo	3
1.1 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 1	5
1.1.1 PRACOVNÍ LIST Č. 1 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	6
1.2 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 2	7
1.2.1 PRACOVNÍ LIST Č. 2 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	8
1.3 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 3	9
1.3.1 PRACOVNÍ LIST Č. 3 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	10
1.4 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 4	11
1.4.1 PRACOVNÍ LIST Č. 4 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	12
1.5 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 5	13
1.5.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	14
1.6 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 6	15
1.6.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	16
1.7 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 7	17
1.7.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	18
1.8 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 8	19
1.8.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	20
1.9 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 9	21
1.9.1 PRACOVNÍ LIST Č. 9 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	22
1.10 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 10.....	23
1.10.1 PRACOVNÍ LIST Č. 10 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	24
1.11 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 11.....	25
1.11.1 PRACOVNÍ LIST Č. 11 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	26
1.12 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 12.....	27
1.12.1 PRACOVNÍ LIST Č. 12 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	28
1.13 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 13.....	29
1.13.1 PRACOVNÍ LIST Č. 13 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	30
1.14 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 14.....	31
1.14.1 PRACOVNÍ LIST Č. 14 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	32
1.15 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 15.....	33
1.15.1 PRACOVNÍ LIST Č. 15 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	34
1.16 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 16.....	35
1.16.1 PRACOVNÍ LIST Č. 16 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	36
1.17 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 17.....	37

Střední škola diplomacie a veřejné správy s.r.o.

ul. A. Jiráska, č.p. 1887 434 01 Most (CZ)

IČ: 250 45 911 IZO: 181007282

Tel.: +420 411 130 916, 918 fax: +420 411 130 917 e-mail: info@ssdvs.cz web: www.ssdvs.cz

1.17.1	PRACOVNÍ LIST Č. 17 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	38
1.18	SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 18.....	39
1.18.1	PRACOVNÍ LIST Č. 18 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	40
1.19	SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 19.....	41
1.19.1	PRACOVNÍ LIST Č. 19 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	42
1.20	SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 20.....	43
1.20.1	PRACOVNÍ LIST Č. 20 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD	44
2	Reference	45

1 Úvodní slovo

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

překládaná sada digitálních učebních materiálů nesoucí název *Čítanka textů k tematickému celku: **Sociologie*** představuje jednu ze tří sad obdobných čítanek¹ majících rozšířit studijní podklady k výuce příslušného tematického celku zařazeného pod předmět *Základy společenských věd* tak, jak je vyučován na středních školách v České republice.

Osobní zkušenosti s výukou relativně náročných tematických celků, nízká míra dostupných studijních podpor a podkladů jak pro vyučující, tak pro studentky a studenty, mne přivedly k myšlence sestavit sadu ukázek z partikulárních textů spadajících do probíraných témat, jimž je v rámci výuky *Základů společenských věd* věnován prostor. Vybrané ukázky, které (vzhledem k jejich počtu) alespoň rámcově pokrývají vybrané autory a autorky z dílčích oblastí humanitních věd, se snaží zmapovat zástupná díla jednotlivých témat tak, aby co nejvíce odpovídaly požadavkům na znalosti, porozumění myšlenkám, ale také aby podněcovaly kognitivní, psychomotorické a vztahově-postojové aspekty výuky na střední škole.

Jakkoliv může být takovýto cíl honosným, nelze, díky již zmíněnému maximálnímu rozsahu dvaceti digitálních učebních materiálů, notné dávce subjektivity při výběru a koneckonců i díky stylu výuky, vyjít vstříct všem vám, kdo *Základy společenských věd* nebo jen dílčí témata spadající pod tento předmět vyučujete. Při výběru jsem se snažil respektovat nejen kurikulum požadavků stanovených v rámci ŠVP, ale také zakomponovat ty ukázky z textů, které budou splňovat nároky srozumitelnosti, míry reprezentativnosti dílčích autorů a autorek, rovněž však dát k dispozici ukázky z textů těch autorů a autorek, jejichž myšlenky nejsou standardně v českém

¹ Další dvě čítanek se soustředí na tematické celky *Politologie*, resp. *Politické myšlení*, třetí v řadě pak na *Filosofii*, pozn. aut.

Střední škola diplomacie a veřejné správy s.r.o.

ul. A. Jiráska, č.p. 1887 434 01 Most (CZ)

IČ: 250 45 911 IZO: 181007282

Tel.: +420 411 130 916, 918 fax: +420 411 130 917 e-mail: info@ssdvs.cz web: www.ssdvs.cz

prostředí reflektovány a nabízeny studentům a studentkám v takové míře, jak by si tito autoři a autorky zasloužili².

Předkládaná čítanka představuje dvacet pracovních listů. Každý list je vybaven ukázkou z textu autora či autorky, jejichž odkaz lze zařadit do výuky Sociologie³ a baterií pěti standardizovaných otázek. Na ně by studenti a studentky, po probrání příslušného tematického celku a individuální analýze textu, měli odpovídat. Jak dává tušit povaha pracovních listů, odkaz na příslušné zdroje je z pochopitelných důvodů uváděn na samotném konci této sady, a tudíž se neobjevuje standardně na každém pracovním listu. Jak už název těchto sad napovídá, cílovou skupinou jsou především studenti a studentky maturující z předmětu *Základy společenských věd*. Věřím však, že užitek z něj budete mít jak vy, tak vaši studenti a studentky bez ohledu na to, zda se z uvedeného předmětu rozhodnou maturovat, či je k zájmu o myšlenky zařazených autorů a autorek povedou jiné, třeba „hodnotnější“ motivy.

V Mostě, 30. 10. 2011

Vladimír Vodička

Garant společenskovědních předmětů SŠDVS Most

² V této čítance k tematickému celku *Sociologii* mám na mysli především Ch. Hitchense, V. Woolf nebo M. Foucaulta, pozn. aut.

³ Není to však bezvýhradně nutné a věřím, že v celé řadě případů se tyto pracovní listy nebo ukázky samotné mohou uplatnit libovolným způsobem tak, aby posloužily coby studijní podklad pro vyučující nebo podpora pro studenty a studentky.

1.1 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 1

Ukázka textu:¹

ČLÁNEK ČTVRTÝ (49)
VZTAHY SOCIOLOGIE K OSTATNÍM VĚDÁM

Podřízenost sociologie pod úhrn ostatních věd obsahuje⁸³⁷ implicitně všechna pravidla, vztahující se na modus ustavení této vědy. Právě poněvadž tato podmínka nebyla splněna,^{838/9} potkávaly se všechny pokusy, pojednávati o otázkách společenských způsobem pozitivním, s nezdarem.*)

Studium sociálního vývoje předpokládá vzájemný vztah³⁴⁰ mezi lidstvem, jako činitelem jevů sociálních, a mezi úhrnem vnějších vlivů čili prostředím. První člen podřizuje sociologii pod organickou filosofii, která podává zákony lidské přirozenosti; druhý víže ji k filosofii neorganické, která jediná vede k poznání existenčních podmínek. Slovem, jeden oddíl filosofie určuje v sociologii činitele jevu a druhý prostředí, v němž se jev rozvíjí.

Nutnost, podříditi sociální studia všem ostatním, plyne z větší jejich složitosti, která vyžaduje průpravu, založenou na studiu kategorií jevů méně složitých. K tomuto náhledu musíme dospěti, probíraje obráceně encyklopedickou řadu,³⁴¹ abychom rozjímali nejprve o nejvnitřnějších a nejpřímějších vztazích. Ukážeme pak vzájemnou působnost sociologie na vědy předchozí.

Podřízenost sociální vědy pod biologii je tak zjevna, že nikdo již neodvažuje se popírat ji v principu, i když se jí při upotřebení nedbá. Tento odpor mezi zásadou a užitím³⁴² neplyne jen z mylného pojmání sociálních studií: vyplývá též z nedokonalosti biologie, zejména transcendentní její části, která jedná o jevech rozumových a mravních.

Biologie musí sociálním úvahám poskytnout východisko rozborem lidské spolčivosti (sociabilité) a různých organických podmínek, které povahu její určují. Nad to, poněvadž

*) To ukazuje na Guizotovi, jenž r. 1831 hájil dědičnost šlechtí tvrzením, že vliv dědičnosti roste. naopak tvrdí, že v soc. poměrech dědičnost kdysi vládla, ale vývojem jí stále ubývá. Ch.

135

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.1.1 PRACOVNÍ LIST Č. 1 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Auguste Comte 1798 – 1857

Zakladatel sociologie jakožto vědy, byť dnes prakticky nestudovaný k jejímu založení přispěl ve svém díle *Kurz pozitivní filosofie* z roku 1838. Sociologie byla pro Comta především empirickou vědou a jejím úkolem mělo být komparativní popisování a zachycování dílčích společenských jevů. Sociologie měla být završením evolučního vývoje režimů poznání tak, jak se objevovaly v dějinách - od teologického, přes metafyzické až pozitivnímu.

Dílo:

Kurz pozitivní filosofie (1830 – 1842)

1.2 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 2

Ukázka textu:²

Dělba práce je tedy výsledkem boje o život: jde ale o zmírněné vyústění. Díky dělbě práce totiž nejsou soupeři nuceni k tomu, aby jeden druhého odstranil, ale mohou koexistovat vedle sebe. Jak se dělba práce postupně rozvíjí, poskytuje prostředky k přežití většímu počtu lidí, kteří by v homogennějších společnostech byli odsouzeni k zániku. U mnoha nižších národů musí každý špatně vyvinutý organismus nutně zahynout, neboť není využitelný pro žádnou jinou funkci. Někdy zákon určitým způsobem posvěcoval výsledky přirozeného výběru tím, že neduživé a slabé novorozence odsoudil. Sám Aristoteles považoval tento zvyk za přirozený.¹⁸ V pokročilejších společnostech je tomu zcela jinak. Neduživý jedinec může nalézt v rámci komplexní organizace naší společnosti místo, kde může být užitečný. Pokud je slabý pouze tělesně a má zdravý mozek, může se věnovat práci v administrativě nebo teoretické činnosti. Pokud je slabý jeho mozek, „nepochybně bude nucen rezignovat na to, že by uspěl ve velké intelektuální konkurenci, ale společnost má v sekundárních alveolách svého úlu dostatek vhodných míst, takže z ní nebude vyloučen“.¹⁹ Podobně u primitivních kmenů je poražený nepřítel usmrcen, ale tam, kde jsou průmyslové funkce odděleny od funkcí vojenských, může přežít vedle vítěze jako otrok.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.2.1 PRACOVNÍ LIST Č. 2 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

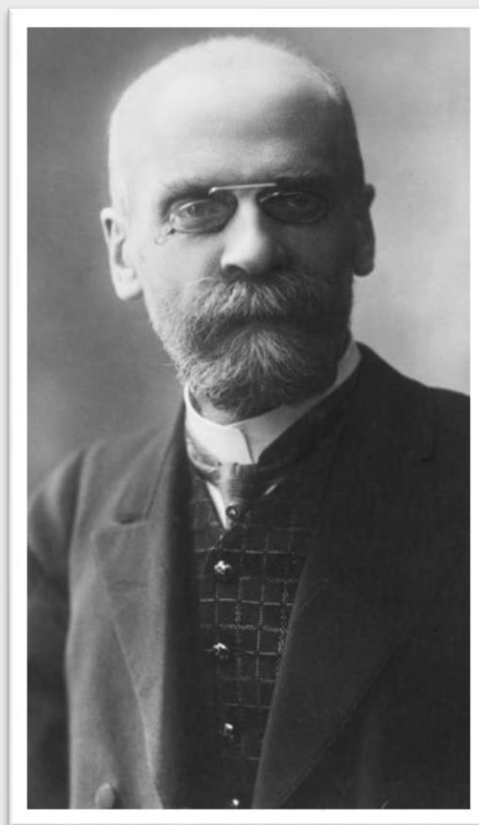

Émile Durkheim 1858 - 1917

Jeden z klasických sociologů, jehož dílo a odkaz patří k základním stavebním kamenům sociologie jakožto vědy. Společně s Maxem Weberem a Karlem Marxem lze Durkheima považovat za jednoho ze tří "otců zakladatelů" moderní sociologie. Jeho přínos spočívá zejména v zaměření se na rozdíly mezi tradiční a moderní společností, tak se věnoval např. způsobům dělby práce (jeho disertační práce - *Společenská dělba práce*) nebo *Sebevražda*. Významně přispěl k ujasnění budoucí metodologie rodícího se oboru a zavrhl metodologický individualismus až anarchismus jako pro sociologii nepoužitelný.

Dílo:

Společenská dělba práce (1893)

1.3 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 3

Ukázka textu:³

Nepřenášejme se do nějakého vybájeného prvotního stavu jako ekonom, když chce vysvětlovat. Takový prvotní stav nic nevysvětlí. Ekonom jen posune otázku do šedé, mlhavé dálky. Formou faktu, události předpokládá to, co má dovodit, totiž nutný vztah mezi dvěma věcmi, např. mezi dělbou práce a směnou. Tak vysvětluje teologie původ zla prvotním hříchem, tzn. ekonom předpokládá jako fakt, ve formě dějin, to, co má vysvětlit.

My vycházíme z ekonomického, *současného* faktu.

Dělník se stává tím chudším, čím více bohatství produkuje, čím více nabývá jeho výroba na moci a na objemu. Dělník se stává tím levnějším zbožím, čím více zboží vytváří. *Zhodnocováním* světa věci roste přímo úměrně *znehodnocování* světa lidí. Práce neprodukuje jen zboží, produkuje sebe samu a dělníka jako *zboží*, a to v tom poměru, v jakém produkuje zboží vůbec.²⁴

Tento fakt nevyjadřuje nic víc než: předmět, který práce produkuje, její produkt vystupuje proti ní jako nějaká *cizí bytost*, jako *moc nezávislá* na výrobcí. Produkt práce je práce, která se v nějakém předmětu fixuje, zvěčnila se v něm, je to *zpředmětnění* práce. Uskutečnění práce je její *zpředmětnění*. Toto uskutečnění práce se v ekonomickém stavu jeví jako *odskutečnění* dělníka, zpředmětnění jako *ztráta a poroba předmětu*, přivlastnění jako *odcizení*, jako *zvnějšnění*.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.3.1 PRACOVNÍ LIST Č. 3 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

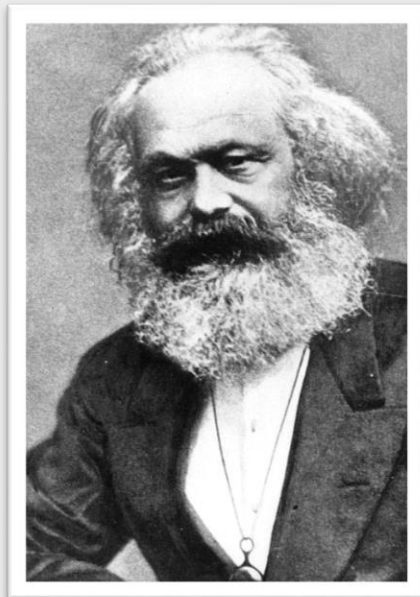

Karel Marx
1818 - 1883

Rozporuplná postava co do politických a ekonomických postojů, nicméně jako sociolog se jeho analýzy do dnes setkávají s uznáním a obdivem, byť jej často citují ti, kteří s ním nesouhlasí, než ti, kteří s jeho pohledy sympatizují. Marx je vedle Webera a Durkheima považován za klíčovou postavu moderní sociologie a zasloužil se o to svými rozbory společnosti, jejího (třídního) uspořádání a postavení jedince v ní. Slavná je jeho teorie odcizení nebo v souvislosti s vývojem společností přesvědčení o "třídním boji" jako hybateli dějin a příčinou stojící za změnou uspořádání společnosti. Z dalších děl jmenujme např. *Komunistický manifest* nebo *Kapitál*.

Dílo:

Ekonomicko-filosofické rukopisy (1844)

1.4 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 4

Ukázka textu:⁴

Ještě nápadnější je, což je právě tak třeba pouze připomenout, souvislost náboženské reglementace života s nejintenzivnějším rozvojem obchodního smyslu u celé řady právě oněch sekt, jejichž „odcizenost životu“ je stejně příslovečná jako jejich bohatství: obzvláště u *kvakerů* a *menonitů*. Role, již ti první hráli v Anglii a Severní Americe, připadla druhým v Holandsku a Německu. Že Friedrich Vilém I. ve Východním Prusku menonity dokonce obhajoval jako nepostradatelné nositele průmyslu, a to vzdor jejich absolutnímu odmítání vojenské služby, je sice jen jedním, ale ovšem z početných zvláštností tohoto krále jistě známým faktem, který to ilustruje. A že konečně pro *pietisty* platila kombinace intenzivní zbožnosti se stejně silně rozvinutým smyslem pro obchod²⁵ a úspěch, to je dostatečně známo – stačí připomenout jen rýnské poměry a Calw; není proto třeba v těchto jen provizorních výkladech kupit další příklady. Neboť už těchto několik příkladů ukazuje jedno: „duch práce“, „pokroku“ nebo jak jinak se bude označovat, jehož probuzení máme sklon protestantismu připisovat, se nesmí chápat, jak tomu dneska bývá, jako „světská radost“, nebo v nějakém jiném „osvícenském“ smyslu. Starý protestantismus Lutherův, Kalvínův, Knoxův, Voetův by si s tím, čemu se dnes říká pokrok, počal opravdu velmi málo. Byl přímo nepřátelský k celým stránkám moderního života, které dnes nechce postrádat ani ten jeho nejextrémnější vyznavač. Máme-li tedy vůbec nalézt nějakou vnitřní příbuznost určitých výrazů staroprotestantského ducha a mo-

derní kapitalistické kultury, *musíme* se chtít nechtět pokusit nehledat ji v jeho (údajné) více či méně materialistické nebo anti-asketické „světské radosti“, ale spíše v jeho čistě náboženských rysech.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.4.1 PRACOVNÍ LIST Č. 4 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Max Weber
1864 – 1920

Třetí z výjimečných postav a zakladatel moderních sociologie význačně přispěl svým pojetím metodologie a zkoumáním proměn myšlení a jeho vlivu na společenské i ekonomické uspořádání. Spis *Protestantská etika a duch kapitalismu* je z toho pohledu signifikantní, v němž se pokoušel vysvětlit sílu a úspěšnost ekonomického tradicionalismu. Ten je dle Webera navázán nejen na způsob myšlení, ale také na pojmání ekonomického bohatství a soubor etických norem, kterých je nutné se nezbytně držet. Zásadní roli, jakýsi zastřešující prvek, představovalo dle Webera v rámci rozšiřování kapitalismu, náboženství - od 16. století především protestantské denominace.

Dílo:

Protestantská etika a duch kapitalismu (1904 – 1905)

1.5 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 5

Ukázka textu:⁵

Kdyby zápas o majetek, který jsme právě v obrysech nastínili, nenarušovaly jiné ekonomické síly a jiné prvky soutěžení, jeho bezprostředním účinkem by byla pracovitost a šetrnost. S takovýmto výsledkem se lze skutečně do jisté míry setkat u nižších tříd, jejichž obvyklým prostředkem nabytí statků je produkční práce. Obzvláště to platí o pracujících třídách usídle společnosti na zemědělském stupni výroby, ve které už došlo k významné diferenciaci vlastnictví a jejíž zákony a zvyky těmto třídám zajišťují více méně pevný podíl na produktu jejich práce. Nižší třídy se práci žádným způsobem nemohou vyhnout, a to, že práce je jejich údělem, tudíž nepůsobí žádnou větší újmu, přinejmenším ne v rámci jejich třídy. Spíše je tomu naopak. Jelikož práce je jejich uznávaným a obecně přijímaným způsobem života, pocítují jistou soutěživou hrdost na pověst dobrého a výkonného pracovníka. Práce je pro ně často jedinou oblastí soutěže, která se jim otevírá. Mezi lidmi, pro které jsou nabytí majetku a soutěž možné pouze na poli produktivní výkonnosti a šetrnosti, se zápas o majetkovou prestiž projeví vzrůstem pýle a hospodárnosti. Jsou zde však ještě druhotné rysy procesu soutěže, o nichž budeme teprve hovořit, které soutěžení v těchto směrech zásadně omezují a modifikují ve třídách nižších a majetkově slabších stejně jako ve třídě nejvyšší a nejbohatší.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.5.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

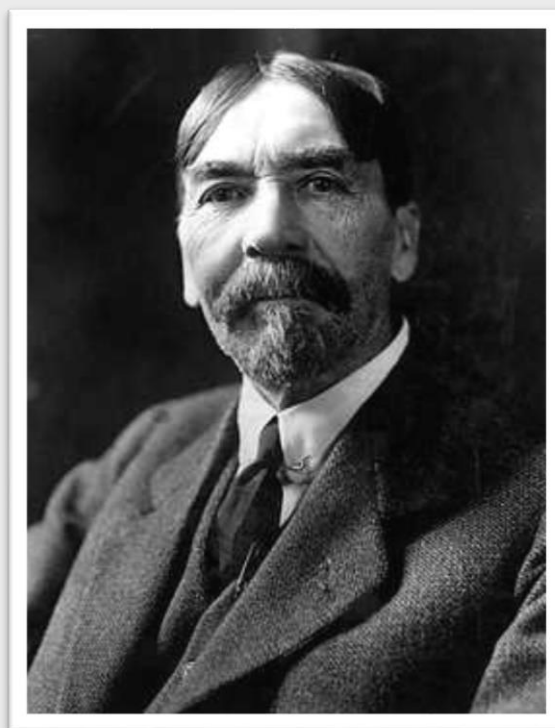

Thorstein Veblen 1857 – 1929

Autor jednoho spíše sociologického spisu, za to však velmi vlivného, Thorstein Veblen se řadí již k těm sociologům, kteří se zaměřovali na konkrétní společenský prvek či jev. Durkheim do značné míry vytvořil precedens svou analýzou fenoménu sebevraždy, Veblen a celá řada dalších pak svými analýzami dílčích společenských jevů přispěli k lepšímu pochopení společenské dynamiky. Veblenova *Teorie zahálčivé třídy* je neúprosnou kritikou vyšších společenských vrstev v USA druhé poloviny 19. století, která z jeho pohledu, díky svému majetku, pouze konzumuje, nevytváří nové statky a neposouvá společnost dále. Dle Veblena tak tato vrstva pouze okázale konzumuje a nevykonává jakoukoliv smysluplnou práci.

Dílo:

Teorie zahálčivé třídy (1899)

1.6 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 6

Ukázka textu:⁶

Slyším ho říkat: „Opětovně tvrdíte, že kultura vytváří náboženské představy a dává je svým účastníkům k dispozici, zní to nepochopitelně; nevím proč, ale neposlouchá se to tak samozřejmě, jako když se řekne, že kultura vytvořila pravidla rozdělování výnosu práce nebo práva na ženu a dítě.“

Přesto si však myslím, že se to tak smí právem vyjádřit. Pokusil jsem se ukázat, že náboženské představy vzešly ze stejné potřeby jako všechny ostatní vytvoření kultury, z nezbytnosti bránit se utlačující přesile přírody. K tomu se přidala druhá pohnutka, napravovat bolestně pocíťované nedokonalosti kultury. Je též velice výstižné říci, že kultura těmito představami jednotlivce obdarovává, protože on je nalézán, nabízejí se mu hotově, sám by je najít nedokázal. Přejímá tu dědictví mnoha generací jako násobilku, geometrii apod. Je v tom ovšem rozdíl. Ten však spočívá jinde a nyní ještě nemůže být objasněn. Na zarážející nepochopitelnosti, o níž se zmiňujete, se může podílet skutečnost, že se nám všechny tyto náboženské představy obvykle předkládají jako božské zjevení. Už to je však částí náboženského systému, zanedbává to naprosto historický vývoj těchto idejí a jejich dobře známé rozdílnosti v různých dobách a kulturách.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.6.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

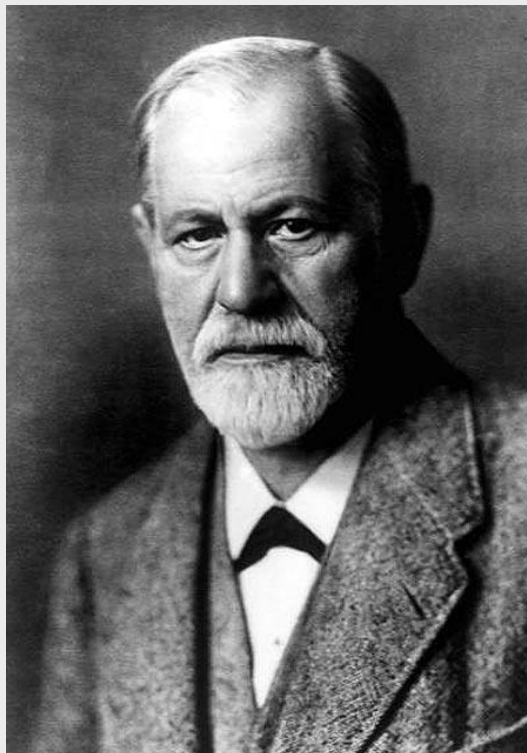

Sigmund Freud 1856 - 1939

Ačkoliv zakladatel psychoanalýzy, jeho teorie a dílo jako celek bylo nepřímou analýzou společnosti a zároveň ji klíčovým způsobem ovlivnilo. Role, kterou ve svých konceptech připisoval nevědomí, do značné míry oslabilo osvícenské přesvědčení o zcela racionálním člověku, přitáhlo pozornost k animálnímu založení člověka a významně promluvilo do debat o uspořádání společnosti ve vztahu k motivům, které nemusí být zřetelné. Velkou váhu věnoval Freud rovněž náboženství a jeho postavení ve společnosti. Význačným způsobem se jeho pojetí nevědomí projevilo u jeho pokračovatelů, zejména u Frankfurtské školy. Freud je dále autorem děl např. *Totem a tabu* a *Mojžíš a monoteismus*.

Dílo:

Nespokojenost v kultuře (1930)

1.7 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 7

Ukázka textu:⁷

Není snadné popsat duši davu, poněvadž její organizace se mění nejen podle rasy a složení skupin, ale i podle povahy a stupně podnětů, kterým jsou vystaveny. Táž potíž se však vyskytuje i při psychologickém studiu kteréhokoliv jedince. Pouze v románech žijí lidé se stálým charakterem, nikoliv však ve skutečném životě. Jenom stejnotvárnost prostředí tvoří jakousi stejnotvárnost charakterů. Ukázal jsem jinde, že všechny duševní konstituce obsahují charakterové možnosti, které se mohou projevit při náhlé změně prostředí. Tím se vysvětluje, že mezi nejzuřivějšími členy Konvektu byli neútoční měšťané, kteří by byli v normálních poměrech pokojnými notáři nebo počestnými úředníky. Když se bouře přehnala, nabyli opět své normální povahy. Napoleon našel mezi nimi své nejpovolnější přísluhovače.

Protože zde nemůžeme studovat všechny stupně tvoření davů, všimneme si jich zvláště ve fázi, kdy jejich organizace byla uskutečněna. Tak uvidíme, čím se mohou stát, nikoliv však, čím vždy jsou. Je to jedině v této pokročilé fázi organizace, kde se jisté nové a zvláštní vlastnosti navrší na neměnný, převládající rasový základ a vytvářejí tak zaměření všech citů a myšlenek kolektivu týmž směrem. Pouze v tomto případě se projevuje, co jsem svrchu nazval *psychologickým zákonem duševní jednoty davů*.

Větší počet psychologických vlastností je společný davům i osamoceným jedincům; jiné naproti tomu nelze nalézt jinde, než-li u skupin. Budeme nejprve studovat tyto zvláštní vlastnosti, abychom mohli dobře ukázat jejich důležitost.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.7.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Gustave Le Bon 1841 - 1931

Mezi obory rozkročený Gustave Le Bon se proslavil především svou koncepcí davu a to v díle *Psychologie davu*. Zde podal brilantní analýzu a charakteristiku davu, davového chování a jednotlivce v něm, stejně jako příčiny stojící v pozadí davu a jeho projevů. Dle Le Bona v rámci davu dochází k potlačení veškerých individualit a osobnostních projevů, dav nabývá určité jakosti, "duše" a svými projevy zbavuje jeho účastníky především osobní zodpovědnosti a vytváří naprostou novou, davovou individualitu, která funguje jako kolektiv. Svou analýzu soustředil do období revolučních událostí konce 18. století ve Francii a pokoušel se vysvětlit, jak k nim dav přispěl. Do značné míry tak předběhl působení sociální psychologie a teorie masové společnosti.

Dílo:

Psychologie davu (1895)

1.8 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 8

Ukázka textu:⁸

musíme nechat na později. Zde, když uvažujeme o závažné otázce, jak vám máme pomoci zabránit válce, jde jen o ten samozřejmý fakt, že na vzdělání záleží. Máme-li pochopit příčiny, které vedou k válce, potřebujeme samozřejmě určité znalosti politiky, mezinárodních vztahů, ekonomie. Hodila by se i filozofie, dokonce i teologie. Jako nevzdělaný, s neškolenou myslí, byste se s takovými otázkami vůbec nemohl uspokojivě vyrovnat. Jistě budete souhlasit, že válka jako důsledek neosobních sil je mimo dosah neškolené mysli. Ovšem válka jako důsledek lidské povahy je něco jiného. Kdybyste nevěřil, že k válce vede lidská povaha, myšlení, emoce obyčejného muže a ženy, nebyl byste nás žádal o pomoc. Musel jste uvažovat tak, že muži a ženy zde a nyní jsou schopni používat svou vůli, že to nejsou šachové figurky ani loutky na provázku v neviditelných rukách. Mohou jednat a myslet sami za sebe. Mohou snad dokonce ovlivnit myšlení a činy jiných lidí. Nějaké takové úvahy vás musely vést k tomu, že jste se obrátil na nás, a docela oprávněně. Naštěstí totiž existuje jedno odvětví vzdělání spadajícího pod hlavičku „neplaceného vzdělání“ – ono porozumění lidským bytostem a jejich pohnutkám, které, zbavíme-li to slovo vědeckých asociací, bychom mohli nazvat psychologie. Manželství, ono jediné významné povolání, jež bylo naší třídě dostupné od úsvitu času až do roku 1919,⁹ manželství, umě-

ní vybrat si lidskou bytost, s níž dokážeme úspěšně žít, nás jistě mělo naučit jakési dovednosti v tom oboru. Zde však stojíme před další nesnází. Mnoho instinktů totiž mají muži i ženy víceméně společných, avšak bojovat vždy bylo zvykem mužů a ne žen. Zákon a praxe ten rozdíl ještě rozvinuly, ať již je vrozený nebo náhodný. V průběhu dějin se těžko najde lidská bytost, která by padla výstřelem ženy, a i obrovskou většinu zvířat a ptáků jste pobili vy, ne my; je těžké soudit to, co nesdílíme.³

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.8.1 PRACOVNÍ LIST Č. 5 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Virginia Woolf 1882 – 1941

Byť především spisovatelka a esejistka, její vybraná díla lze považovat za příspěvek k sociologii genderu už na přelomu 19. a 20. století. Ve svých esejích *Tři Guineje*, *Vlastní pokoj* nebo v novele *Orlando* se Woolf dotýká problémů tehdejší společnosti prizmatem postavení žen, historických i současných okolností vývoje tohoto postavení a všímá si diskriminačního uspořádání společnosti, která na jedné strany ženy potřebuje, na straně druhé je však udržuje především mimo veřejný prostor, což se týká nejen soukromého vlastnictví, politických a občanských svobod, ale také vzdělání nebo ekonomické seberealizace a možnosti spolupodílet se na rozhodování o směřování státu, resp. společnosti. Woolf tak spadá přímo do tzv. druhé vlny feminismu a je jednou z jejích nejvýznamnějších představitelk.

Dílo:

Tři guineje (1938)

1.9 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 9

Ukázka textu:⁹

Dva světy

Zde v Americe neexistuje rozdíl mezi ekonomickým osudem a člověkem samotným. Nikdo není ničím jiným než tím, jaké má schopnosti, příjmy, postavení, šance. Ekonomická charakterová maska ve vědomí lidí, i těch postižených, splývá až do nejmenších záhybů s tím, co je pod ní. Hodnota každého je dána tím, kolik vydělává, každý vydělává tolik, jaká je jeho hodnota. Čím je, to poznává pro-

střednictvím proměn své ekonomické existence. Nic víc o sobě neví. Jestliže materialistická kritika společnosti kdysi namítala idealismus, že vědomí neurčuje bytí, nýbrž bytí vědomí, že pravdu o společnosti je třeba hledat nikoli v jejích idealistických představách o sobě samé, nýbrž v její ekonomice, pak současný člověk již takový idealismus odvrhl. Své Já dnes lidé posuzují podle jeho tržní hodnoty a to, co jsou, poznávají z toho, jak se jim vede v kapitalistické ekonomice. Jejich osud, a to je to nejsmutnější, jim není lhostejný, uznávají jeho význam. Číňan, který se loučil se světem:

„zastřeným hlasem pronesl: Příteli můj,
nebylo mi přáno štěstí na tomto světě.
Kam jdu? Putuji do hor.
Hledám klid pro své osamělé srdce.“
„I am a failure,“ říká Američan. – „And that is that.“¹

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.9.1 PRACOVNÍ LIST Č. 9 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

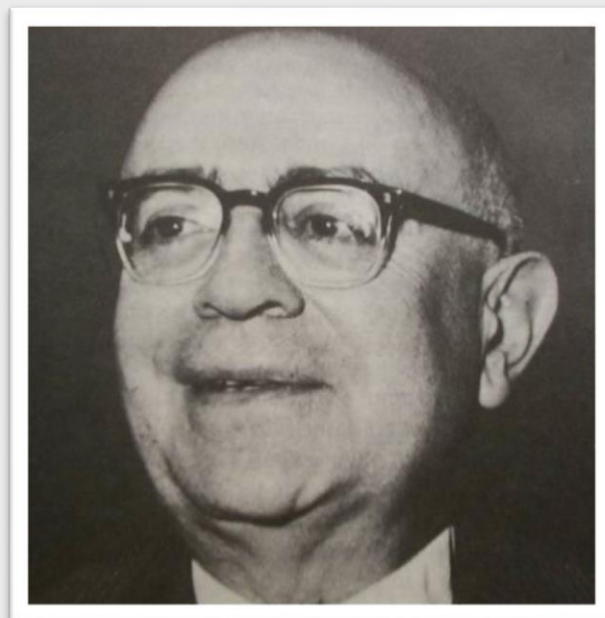

Theodor Adorno 1903 - 1969

Čelní představitel tzv. kritické teorie nebo Frankfurtské školy čerpající primárně z marxistické kritiky ekonomického uspořádání společnosti, se soustředil především na kritiku populární kultury a jejich projevů napříč společnostmi. Projevy populární kultury jsou dle Adorna jednak určeny ke snadné spotřebě, zároveň jsou rychle šířitelné a celkově dle něj slouží k manipulování mas, což se projevuje ve vyprazdňování tradičních hodnot, důrazem na zrychlující se spotřebu, v uniformizaci obyvatelstva apod. Oproti ostatním sociologii upíral její empirickou povahu, protože by dle něj ztratila možnost kritického akcentu. Z dalších spisů Adorno napsal soubor esejů pod názvem *Minima moralia*.

Dílo:

Dialektika osvícenství (1947)

1.10 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 10

Ukázka textu:¹⁰

Úlohu kritiky násilí lze opsat jako výklad jeho vztahu k právu a spravedlnosti. Neboť násilím se nějaká příčina, ať jakkoli účinná, stává teprve tehdy, když násilí nějak zasahuje do mravních poměrů. Sféra těchto poměrů je vyznačena pojmy práva a spravedlnosti. Co se týče prvního z nich, je jasné, že nejelementárnější vztah každého právního řádu je vztah účelu a prostředku. Dále že násilí může být nejprve vyhledáno pouze v oblasti prostředků, nikoli účelů. Těmito zjištěními je pro kritiku násilí učiněno více a ovšem i něco jiného, než se může zdát. Je-li totiž násilí prostředkem, pak by se mohlo bez dalšího zdát, že je dáno měřítko pro jeho kritiku. Vnucuje se v otázce, je-li násilí vždy v určitých případech prostředkem k účelům spravedlivým či nespravedlivým. Jeho kritika by pak byla implicitně dána v systému spravedlivých účelů. Tak tomu ovšem není. Neboť takový systém by ani za předpokladu, že je zajištěn proti všem pochybnostem, neobsahoval kritérium násilí samého jakožto principu, nýbrž kritérium pro případy jeho použití. Zůstala by stále otevřená otázka, je-li násilí vůbec mravné jakožto princip, byť i jako prostředek k oprávněným účelům.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.10.1 PRACOVNÍ LIST Č. 10 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Walter Benjamin
1892 - 1940

Druhý významný zástupce Frankfurtské školy, esejista a literární kritik, jehož spis *Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti* je nejvýznamnějším vyjádřením jeho kritického přístupu k umění v moderní, kapitalistické společnosti, kde se umělecká díla dostávají do postavení snadno konzumovatelných statků, jejichž inherentní hodnota se masovou konzumací vyprazdňuje. Tak to dochází ke zkreslování reality, kterou by mělo umění zachycovat a zároveň ustupování role umění i k manipulaci lidského myšlení.

Dílo:

Ke kritice násilí (1921)

1.11 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 11

Ukázka textu:¹¹

Další rozhodující otázka, na níž po mém soudu záleží každá možnost ozdravení, zní: Mohou se masy, byť si to přejí, vůbec probudit k osobnímu životu?

Toto obávané téma tu nelze rozvinout, protože je příliš panenské. Pojmy, v nichž je třeba je nastolit, nejsou v obecném vědomí ustáleny. Není ani načrtnuta studie o odlišném rozpětí individuality, jaké každé údobí minulosti zanechalo v lidské existenci. Je totiž čirou mentální netečností „progresismu“ předpokládat, že úměrně s tím, jak postupuje historie, roste prostor poskytovaný člověku, aby mohl být osobnostním individuem. Tomu věřil ctihodný inženýr, ale nulový historik Herbert Spencer. Ne. Dějiny jsou v tomto ohledu plné zpětných pohybů a struktura života v naší epoše možná superlativně, nejvyšší měrou, zabrání, aby člověk mohl žít jako osoba.

Jestliže ve velkých městech pozorují nespočetné davy lidských bytostí, jak se pohybují ulicemi sem a tam a shromažďují se na slavnostech a politických manifestacích, probouzí se ve mně tato neodbytná myšlenka: Může si dnes dvacetiletý člověk vytvořit životní projekt, který by měl individuální podobu a mohl by se tudíž uskutečnit prostřednictvím jeho nezávislých podnětů, prostřednictvím jeho osobitého úsilí? Kdyby se tento obraz snažil rozvinout ve své fantazii, musí zjistit, že je ne-li nemožný, pak aspoň nepravděpodobný, protože nemá k dispozici prostor, kam jej umístit, prostor, v němž by se mohl pohybovat podle vlastního rozhodnutí. Záhy přijde na to, že jeho projekt naráží na projekt bližního, stejně jako život bližního tísni život jeho. Malomyslnost ho – s přizpůsobivostí vlastní jeho věku – přivede k tomu, že se vzdá nejen takového činu, ale veškeré osobní tvorby a bude hledat opačné řešení: Představí si život *standardní*, skládající se z tužeb vlastních všem, a shledá, že ho docílí, bude-li se o něj ucházet a dožadovat se ho v kolektivě s ostatními. Tak se rodí masová činnost.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.11.1 PRACOVNÍ LIST Č. 11 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

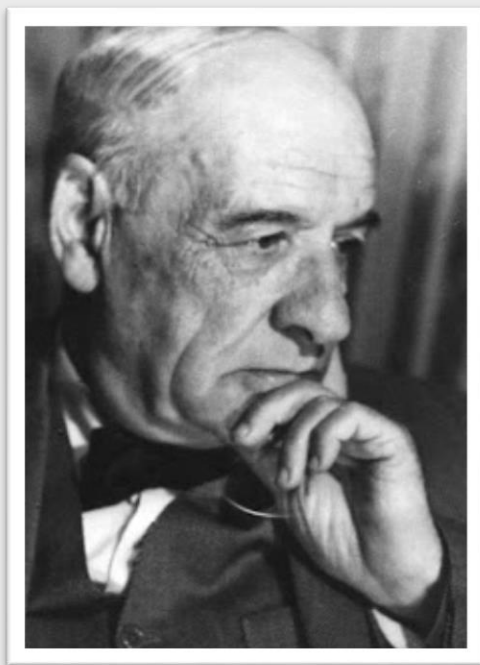

José Ortega Y Gasset
1883 - 1955

Podobně jako Gustave Le Bon se Ortega Y Gasset zaměřil na problematiku davu s tím ale, že mnohem větší důraz kladl na pochopení "davového člověka". Svůj rozbor podal v díle *Vzpoura davů*, která se tak s *Psychologií davu* stala klasikou v oblasti masového chování. Jeho rozbory jsou důsledkem přesvědčení, že lidského chování a projevy lze objektivně zachytit a studovat. Tak se více přiklání k analýze konkrétního člověka, který je členem davu, tj. na kvalitativní stránku davu jako celku prostřednictvím jeho členů a pokoušel se provést jistou typologizaci "davového člověka", která je dle něj typický pro moderní, masovou společnost a je výsledkem historického vývoje.

Dílo:

Vzpoura davů (1923)

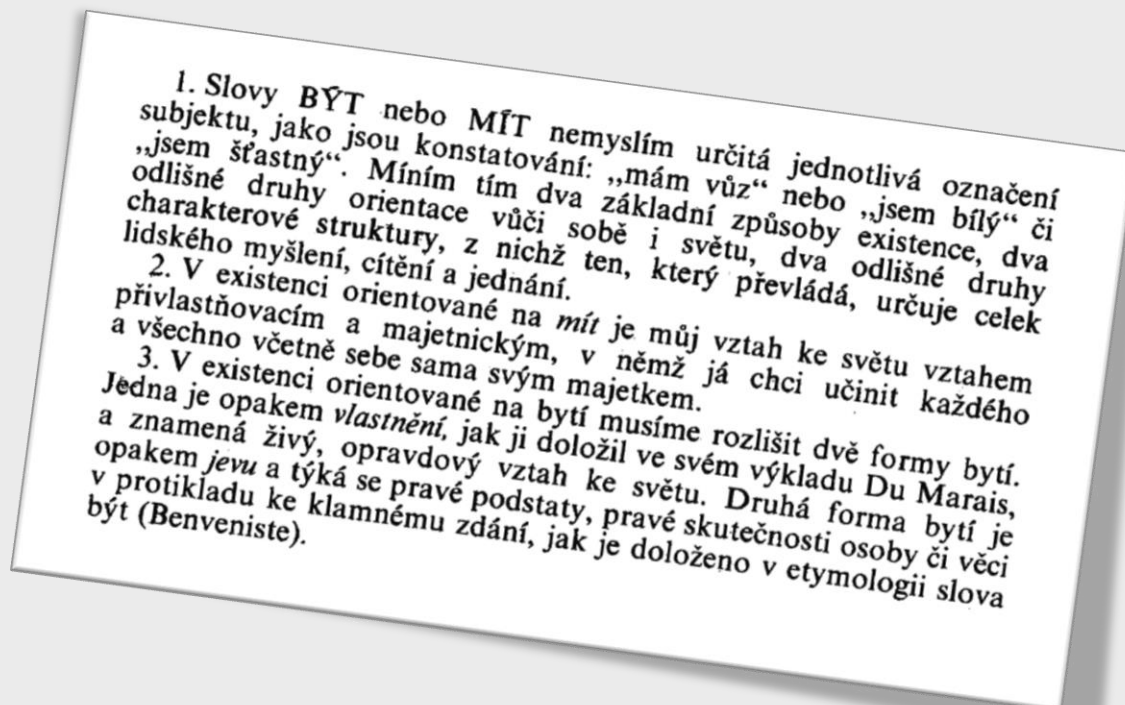

1.12 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 12

Ukázka textu:¹²

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.12.1 PRACOVNÍ LIST Č. 12 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

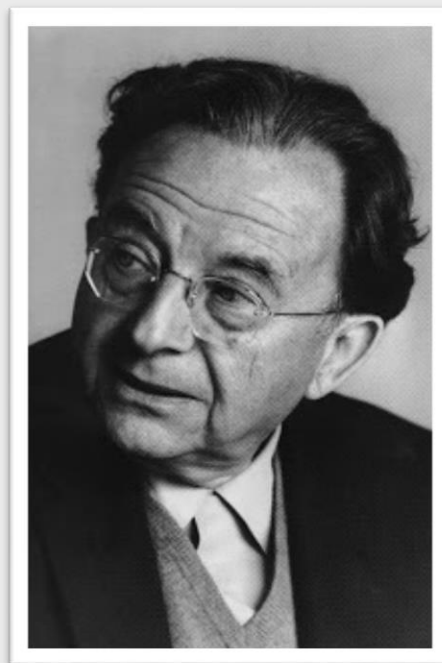

Erich Fromm 1900 - 1980

Třetí zástupce Frankfurtské školy, který se věnoval sociologii a sociální psychologii především v souvislosti s tím, jak by bylo možné vysvětlit přitažlivost fašismu a nacismu v období před a v průběhu druhé světové války. Podle Fromma, který se proslavili mimo jiné díly *Mít či být* nebo *Strach ze svobody*, se člověk coby individualita chce sice profilovat jako jedinečná osobnost, ale zároveň tíhne k normám, pořádku a řádu. Přitažlivost zmiňovaných hnutí, resp. ideologií dle Fromma spočívá v tom, že člověku nabízí en masse zdánlivou jistotu a proto pro něj jsou tak přitažlivé. Fromm se rovněž věnoval psychoanalýze, v souvislosti s níž navrhoval velmi problematický koncept lásky jako alternativu uvedeným ideologiím.

Dílo:

Mít nebo být (1976)

1.13 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 13

Ukázka textu:¹³

Pravda o povaze a moci elity není nějaké tajemství, které zasvěcenci znají, ale nepovědí. Tito lidé sami zastávají nejrůznější teorie o tom, jaká je jejich vlastní role ve sledu událostí a rozhodování. Často si svou roli nejsou vůbec jisti a ještě častěji podléhají obavám a nadějím při hodnocení vlastní moci. Byť je jejich skutečná moc sebevětší, neuvědomují si ji tak dobře, jako si uvědomují odpor, který její použití vyvolává u druhých. Kromě toho se většina veřejně činných Američanů dobře naučila propagační rétorice*; v některých případech zašli až tak daleko, že v těchto naučených frázích uvažují i v soukromí – až jim nakonec i sami uvěří. Co si zúčastněné osoby o sobě uvědomují, to je jen jeden z několika pramenů, které musíme zkoumat, abychom pochopili problematiku vyšších kruhů. Přesto je mnoho lidí, kteří věří, že žádná – nebo alespoň významná – elita neexistuje, a svou argumentaci opírají o to, co veřejně činní lidé sami o sobě míní, či spíše o to, co navenek prohlašují.

Existuje však i jiný názor; jsou lidé, kteří cítí, i když jen nejasně, že dnešní Ameriku ovládá kompaktní a mocná elita, která hraje mimořádně důležitou roli. Tento jejich pocit vyvěrá převážně z historického trendu našich dnů. Sami například zažili, jak dominantní je vliv vojenských událostí, a vyvozují z toho, že generálové a admirálové, právě tak jako jiní lidé na rozhodujících místech, podléhající jejich vlivu, musí mít nesmírnou moc. Co chvíli se doslechnou, že Kongres opět svěřil hrstce lidí rozhodnutí, která jasně souvisí s otázkou války a míru. Vědí, že ve jménu Spojených států amerických byla na Japonsko svržena bomba, ačkoli jich se na jejich názor v této věci nikdo nikdy neptal. Cítí, že žijí v době velkých rozhodnutí; vědí, že sami nerozhodují o ničem. A tak, protože posuzují současnou dobu jako sled historických událostí, nutně vyvozují, že v samém centru dnešního dění musí existovat nějaká mocenská elita, která v těchto otázkách rozhoduje, nebo rozhodnutí opomíjí udělat.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.13.1 PRACOVNÍ LIST Č. 13 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Charles Wright Mills 1916 - 1962

Klasický americký sociolog, jehož díla se soustředila především na USA a poměrně ostrou kritiku a rozbor společenských vrstev a poměrů mezi nimi. *Bílé límečky* nebo *Mocenská elita* jsou do dnes považovány za základní sociologické spisy o uspořádání americké společnosti. *Sociologická imaginace* je pak stále vydávaným dílem zaměřujícím se proti tehdejším Millsovim kolegům a obviňujícím je z toho, že ve svých analýzách přeceňují abstraktní empirismus a soustředí se na vytváření velkých teorií místo toho, aby zkoumaly a vysvětlovaly příčiny aktuálního společenského uspořádání a jeho determinantů.

Dílo:

Mocenská elita (1956)

1.14 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 14

Ukázka textu:¹⁴

Omo používá dvě takové hodnoty, v oblasti detergentů dosti novátorské: hloubku a pěnivost. Říci, že *Omo* čistí do hloubky (viz scénku z televizní reklamy), znamená předpokládat, že prádlo je hluboké, na což člověk nikdy předtím nepomyslel, a nepopíratelně to rovněž znamená toto prádlo zveličit, ustavit je jako předmět lichotící všem těm temným touhám po zaobalení a hebkém laskání, které dřímají v každém lidském těle. Pokud jde o pěnu, její význam související s přepychem je dobře známý: především má vzezření něčeho neužitečného a její hojné, nenucené, takřka neomezené kypění zavdává podnět k předpokladu, že v substanti, z níž vzhází, se nalézají jakýsi bujný zárodek, zdravá a mocná podstata, velké bohatství aktivních prvků vtěsnaných do malého původního objemu; a konečně u spotřebitele vzbuzuje představu vzdušné hmoty, současně lehkého a vertikálního způsobu kontaktu, po němž následuje cosi jako štěstí, a to jak v oblasti chuti (husí játra, dezerty, víno), tak v oblasti

odívání (mušelín, tyl) i v oblasti mýdel (koupající se filmová hvězda). Pěna může být dokonce znakem jisté spirituality, a to v té míře, v jaké se o duchu domníváme, že může vydolovat všechno z ničeho, rozsáhlý povrch účinků z malého objemu příčin (krémy mají zcela odlišnou psychoanalýzu, psychoanalýzu zklidňující povahy: odstraňují vrásky, bolest, oheň atd.). Důležité je, že se podařilo zamaskovat abrazivní funkci detergentu rozkošným obrazem hluboké a současně vzdušné substance, jež může vylepšit molekulární řád tkaniny, aniž jej naruší. Díky této euforii bychom ostatně neměli zapomínat, že existuje rovina, na níž jsou *Persil* a *Omo* jedno a totéž: rovina anglicko-holandského trustu *Unilever*.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.14.1 PRACOVNÍ LIST Č. 14 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Roland Barthes 1915 - 1980

Zásadní postava sémiotiky (nauky o znacích a symbolech), která využila dílo Ferdinanda de Saussura k analýze kultury a jejích prvků - symbolů. Barthes vycházel z toho, že význam jednotlivých symbolů vzniká ve vztahu k symbolům ostatním a způsob jejich uspořádání, prezentace a celkového rozvržení vytváření významy nové, celistvé. Jeho analýza reklam např. ukazovala, jakým způsobem jsou symboly dle kontextu využívány jinak a do značné míry přispívají k utváření nových významů. Tak může být určitý symbol pokaždé jinak použitý v souvislosti se symboly ostatními, představovat jinou hodnotu, myšlenku nebo záměr. Nejprínosnější je z toho pohledu soubor esejů *Mytologie*.

Dílo:

Mytologie (1957)

1.15 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 15

Ukázka textu:¹⁵

Disciplína přistupuje nejprve k rozdělení jedinců v prostoru. Zavádí při tom několik technických postupů.

1. Někdy vyžaduje disciplína *klauzuru*, specifikování místa, jež je heterogenní vůči všem ostatním, a jeho uzavření v sobě samém. Chráněné místo disciplinární jednotvárností. Proběhlo velké „uzavírání“ tuláků a chudých; byla tu však i další uzavírání, mnohem diskrétnější, záludnější a efektivnější. Střední školy (*collèges*): v nich byl postupně zaváděn klášterní model; internátní škola se ukazovala jako možná ne nejrozsáhlejší, ale přinejmenším nejdokonalejší model vzdělávání; za Ludvíka Velikého se i po odchodu jezuitů staly kolejni školy povinným modelem vzdělávání.⁹⁾ Kasárny: armádu, tu masu tuláků, je třeba držet na jednom místě; je nutné zabránit loupení a násilnostem, uklidnit místní obyvatele, kteří špatně snášejí okolo procházející vojsko; vyhnout se konfliktům s civilními autoritami; zastavit dezerci, kontrolovat výdaje na armádu. Nařízení z roku 1719 předepisovalo vystavět několik stovek kasáren, které napodobovaly již existující kasárny na jihu země; uzavření tu bylo striktní: „vše bude uzavřeno a ohrazeno deset stop vysokou zdí, jež povede okolo výše popsaných domů ve vzdálenosti třiceti stop po všech stranách“ – a to proto, aby vojsko dodržovalo „řád a disciplínu a aby důstojníci odpovídali za tento stav“.¹⁰⁾ V roce 1745 již byly kasárny přibližně v 320 městech; a odhaduje se, že v roce 1775 dosahovala kapacita kasáren vcelku téměř 200 000 mužů.¹¹⁾

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.15.1 PRACOVNÍ LIST Č. 15 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

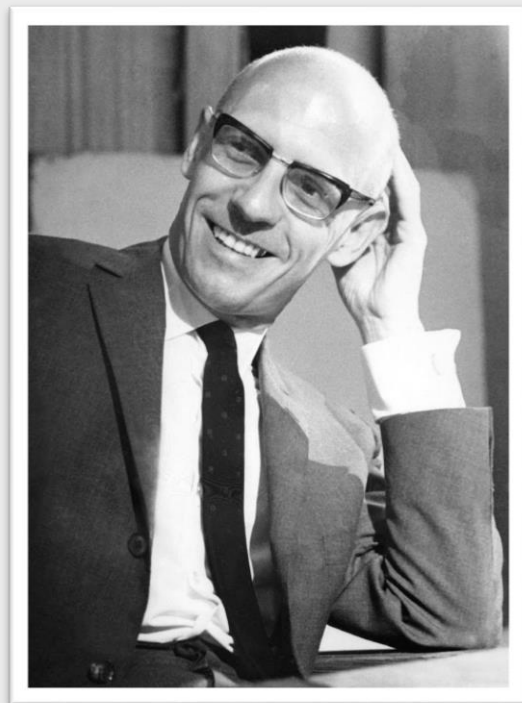

Michel Paul Foucault 1926 - 1984

Sám sebe definoval jako historika systémů myšlení, ale jeho záběr obsahoval přesahy do psychiatrie, psychologie, historie, sociologie a rovněž filosofie. Původně byl zástupcem strukturalismu (Slova a věci), pozdější fáze jeho díla se řazeno ke klasické postmoderní filosofii. Nejvíce se ale v jeho dílech objevuje odkaz Kantův a Nietzscheův, stejně jako vliv Canguilhelma. Do povědomí se zapsal spisem *Dějiny šílenství, Dohlížet a trestat*, stejně jako nedokončeným souborem *Dějin sexuality*. Hlavní roli v jeho díle hraje vztahy mezi věděním, mocenskými vztahy a subjektem. Významně rozšířil oblast poznání o fungování společenských institucí.

Dílo:

Dohlížet a trestat (1975)

1.16 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 16

Ukázka textu:¹⁶

S lidoopy mále celou řadu společných vlastností. Některé ani nemá smysl připomínat, jako třeba ruku s pěti prsty. Nikdo totiž nebude zpochybňovat genetický původ lidské ruky. Genetický základ vlastností lidské psychiky, třeba rozdílných sexuálních sklonů mužů a žen, je však stále předmětem sporů, v tomto případě může být srovnání různých lidoopů užitečné. Navíc neuškodí, když věnujeme pár minut seznámení s našimi nejbližšími příbuznými. Jak velkou část psychiky zděděnou po společných předcích s nimi sdílíme?

Orangutani jsou nestálí partneři. Jednotliví samci se potulují a vyhledávají samice, které většinou žijí na stálých stanovištích. Samec se usadí na dobu potřebnou k obsazení jednoho, dvou, nebo i více stanovišť, i když větší panství může těžko udržet, protože o něj musí stále bojovat s větším množstvím soupeřů. Samec většinou zmizí, jakmile dosáhne cíle, a usedlá samice porodí mládě. Někdy se vrací za pár let, když samice může opět zabřeznout.³⁴ Mezitím se o ni vůbec nezajímá.

Gorilí samec se snaží stát vůdcem tlupy složené z více dospělých samic, jejich mláďat a většinou i několika mladých dospělých samců. Dominantní samec má vyhrazeno právo na pohlavní styk se samicemi, mladí samci se většinou drží zpátky (i když se stárnoucí samec s nimi může o samice dělit, když mu začne ubývat sílu).³⁵ Vůdce tlupy má své problémy, musí se postavit všem vetřelcům, kteří se mu snaží odloučit jednu či více samic, a je proto v bojovné náladě.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.16.1 PRACOVNÍ LIST Č. 16 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

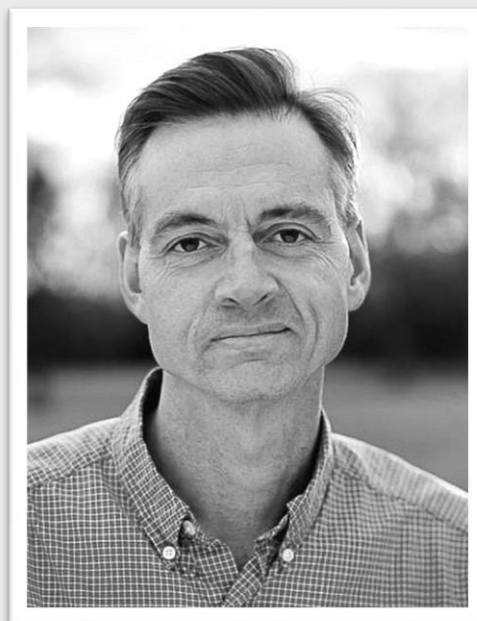

**Robert Wright
1957**

Morální zvíře, Wrightův bestseller, je popularizační prací z oblasti sociobiologie, oboru, který kombinuje poznatky biologie, evoluční psychologie a sociologie k vysvětlení společenských jevů, chování lidí, morálky, původu náboženství apod. Wright vychází z evoluční teorie, aby vysvětlil původ lidské morálky, ale také norem a jednotlivých institucí, stejně jako spolupráce, altruismu nebo sociálního uspořádání. Oproti ostatním autorům Wright využívá poznatky evoluční biologie, protože vychází z předpokladu, že člověk je se svými projevy především živočichem, jehož společenské projevy mají blízko nejen k evolučně příbuzným druhům a tím pádem lze jak morálku, tak třeba spolupráci vysvětlit evolučně.

Dílo:

Morální zvíře (1994)

1.17 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 17

Ukázka textu:¹⁷

Za prvé, McDonald nabízí *efektivnost*. Předvádí nám tak optimální metodu, jak postupovat od jednoho bodu k druhému. Všeobecně to znamená, že McDonald nás co nejlépe vede od stavu hladovosti ke stavu úplné nasycenosti. (Podobně jako orgasmatron Woodyho Allena nabízel co nejefektivnější metodu, jak vás dostat od stavu nečinnosti ke stavu sexuální stimulace a nakonec i uspokojení.) Ostatní instituce nám podle vzoru McDonalda nabízejí podobnou efektivitu ve snižování váhy, mazání našich aut, vyhotovování receptů na brýle nebo vyplňování daňových formulářů. V uspěchané společnosti, kde pravděpodobně oba rodiče pracují, či kde je jenom jeden rodič, je efektivní uspokojování hladu i ostatních potřeb velice přitažlivé. Ve vysoce mobilní společnosti, kde lidé neustále spěchají z jednoho místa na druhé (obvykle autem), ekonomické rychloobslužné podniky podávající jídlo do okénka, aniž jste při tom nuceni opustit auto, představují věc, které není možné odolat. Rychloobslužný model nám nabízí, nebo se alespoň zdá, že nám nabízí, velice efektivní model pro uspokojování mnoha našich potřeb.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.17.1 PRACOVNÍ LIST Č. 17 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

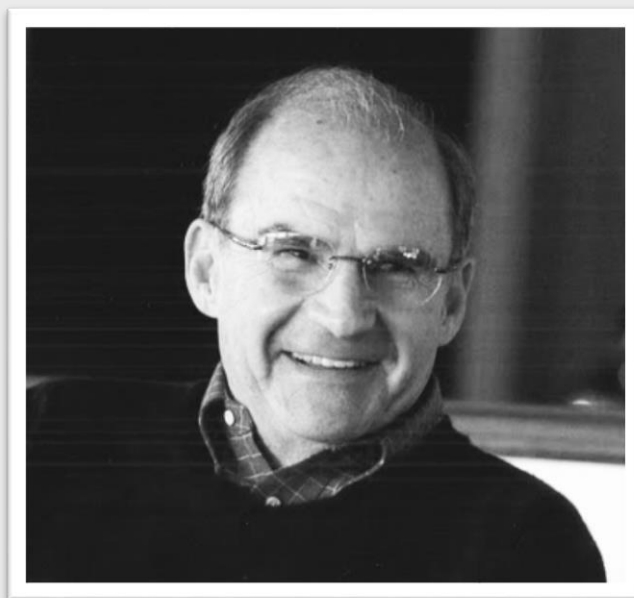

**George Ritzer
1940**

McDonaldisace společnosti je dílo, které se setkalo s obrovským ohlasem a je chápáno jako ostrá kritika konzumní společnosti a prefabrikace dílčích oblastí lidského života do podoby produktů fastfoodové produkce. Ritzerova hlavní myšlenka spočívá v tom, že se úspěšné modely z podnikatelské sféry invazivně uchycují i v oblastech, které jimi původně nebyly zasažené jako je zdravotnictví nebo vzdělávací sféra. Metafora McDonaldisace vyjadřuje kritiku společnosti, v níž lze veškeré statky a služby přizpůsobit potřebám zrychlené společnosti, která je ochotná platit za rychlé vyřízení požadavku a nevnímat všechno úsilí a procesy, které stojí v pozadí.

Dílo:

McDonaldisace společnosti (1993)

1.18 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 18

Ukázka textu:¹⁸

PRVALÝM ATRIBUTEM „POSTMODERNÍHO“ ŽIVOTNÍHO stylu se zdá být nespojitost, nekonzistentnost jednání, fragmentarizace a epizodičnost různých sfér lidských činností. Následující úvahy obsahují charakteristiku čtyř vzorců či modelů „postmoderní“ osobnosti: zevlouna*, tuláka, turisty a hráče. Ačkoliv se objevovaly i v dobách minulých, „postmoderní“ charakter jim dávají dvě okolnosti: 1. fakt, že dnes se staly v každodenním životě „normou“ chování, zatímco v minulosti byla jejich role marginální, 2. že v životě těchto lidí i v těchže úsecích života vystupují současně, koexistují, zatímco v časech „předpostmoderních“ měla jejich přítomnost v životě individuí disjunktivní, vylučující charakter — byly totiž předmětem volby; dnes si je jedinec nevybírá a ani není třeba, aby si je vybíral. Prostě zde jsou. Mnohoznačnost této situace dává pocit svobody, ale má současně své negativní stránky. „Postmodernita“ je určitou etapou vývoje individuí i společenských vztahů.

Jako problém se „osobnost“ objevila spolu s moderní sociální strukturou. Sova Minervina, říkával Hegel, vylétá za soumraku; jevy začnou být pozorovatelné ve chvíli, kdy se již jejich kontury začínají ztrácet v temnotě. Jejich minulé přítomnost udeří do očí teprve tehdy, až pocítíme jejich nepřítomnost.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.18.1 PRACOVNÍ LIST Č. 18 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

Zygmunt Bauman 1925

Jeden z klasiků současné sociologie, který se po rozchodu s marxismem rozhodl zaměřit na kritický rozbor tzv. modernity - specifického uspořádání a proměny vztahů moderní společnosti na základě nástupu nových technologií v rozličných oblastech lidského života. Nejznámější je v tomto ohledu jeho spis *Modernita a holocaust*. Zde se Bauman pokouší doložit, že holocaust je čistě moderní tragédie a fenomén, který by nebyl možný, pokud by nedošlo k technologizaci dílčích postupů, jejich zmasovění a zneužití vědy a techniky pro válečné, politické a ideologické účely. V posledních letech předkládá koncepci tzv. tekuté modernity, v níž klade důraz na rozpouštění tradičních hodnot, rozpojování času a prostoru apod.

Dílo:

Úvahy o postmoderní době (1995)

1.19 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 19

Ukázka textu:¹⁹

S tím, jak došlo ke komercionalizaci těchto institucí a k jejich ekonomické, technologické a organizační koncentraci, se v průběhu minulého století přeměnily v komplexy společenské moci, takže právě toto ponechání v soukromých rukou mnohostranně ohrozilo kritické funkce publicistiky. Ve srovnání s tiskem liberální éry masmédia získala na jedné straně nesrovnatelně větší dosah a účinnost – díky nim se rozšířila samotná sféra veřejnosti. Na druhé straně z této sféry neustále vystupovala a vracela se do kdysi soukromé sféry směny zboží. Čím větší byla jejich publicistická efektivita, tím více byla přístupná tlaku určitých, ať už individuálních, nebo kolektivních soukromých zájmů. Zatímco tisk byl dříve schopen pouze zprostředkovávat a zesilovat rozvažování soukromých osob shromážděných v publikum, dnes je rozvažování naopak masmédiu teprve vytvářeno. Cestou od literárního žurnalismu soukromých osob k veřejným službám masmédií se sféra veřejnosti proměňuje spolu s tím, jak do ní pronikají soukromé zájmy a privilegovaně se v ní prezentují –, ačkoli v žádném případě již eo ipso nereprezentují zájmy soukromých osob jakožto publika. Oddělení veřejnosti a soukromé sféry implikovalo, že konkurence soukromých zájmů byla v zásadě přenechána tržní regulaci a byla držena stranou veřejné konfrontace různých mínění. Avšak v míře, v níž se veřejnost stává polem obchodní propagace, působí soukromé osoby jakožto soukromí vlastníci bezprostředně na soukromé osoby jakožto publikum. Přeměně veřejnosti v určitý prostředek propagace přitom nepochybně odpovídá komercionalizace tisku; ta je naopak podněcována také potřebami obchodní propagace, které vznikají autonomně z ekonomických souvislostí.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařad'te dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.19.1 PRACOVNÍ LIST Č. 19 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

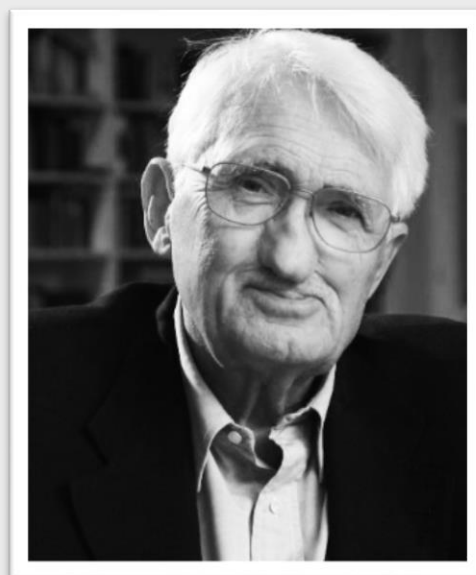

Jürgen Habermas
1929

Německý sociolog a filosof je aktuálně nejznámějším zástupcem kritické teorie. V jeho podání lze kritickou teorii využít v podobě kritické sociologie. Kritická sociologie je projekt vycházející z Habermasova přesvědčení, že sociologie může fungovat jednak jako obor deskriptivní sloužící k zachycování a popisování společnosti, tak jako kritický nástroj vyhovující potřebám rozboru společenského života. Habermas mimo jiné vychází z toho, že studiem jakési logiky, která stojí v pozadí pohánění vývoj dílčích společenských institucí, můžeme pochopit jejich pozici, funkci a význam, který ve společnosti instituce mají. Do značné míry tak rozvíjí Marxovu kritiku ekonomického uspořádání společnosti.

Dílo:

Strukturální přeměna veřejnosti (1962)

1.20 SOCIOLOGIE – PRACOVNÍ LIST Č. 20

Ukázka textu:²⁰

Z toho, že tato zjevení (mnohá beznadějně rozporuplná) nemohou z podstaty věci platit současně, vyplývá, že některá jsou falešná a klamná. Také by se dalo usuzovat, že autentické je pouze jedno, jenže to jednak není jisté a jednak by to nutně vyvolalo náboženskou válku, jejíž výsledek by rozhodl, které zjevení je to pravé. Další potřž představuje očividný sklon Všemohoucího svěřovat se pouze nevzdělaným a kvazi-historickým osobám v pustinách Blízkého východu, kde vždy vládly pověry a uctívání model a které již byly obdařeny celou řadou proroctví.

Synkretické tendence monoteistických náboženství a společný původ příběhů znamená, že popření jednoho znamená popření všech. Tři monoteistická náboženství, ať už byly jejich vzájemné střety jakkoli hrůzné a plné nenávisti, prohlašují, že mají společný původ přinejmenším v Pentateuchu (prvních pět Mojžíšových knih; pozn. překl.). Korán uznává Židy za „lidi knihy“, Ježíše za proroka a jeho matku za pannu. (Je zajímavé, že Korán neviní Židy ze zabití Ježíše, jak to činí jedna z knih Nového zákona – ale jenom proto, že přichází s bizarním tvrzením, že Židé místo něho ukřižovali někoho jiného.)

Základním příběhem všech tří náboženství je údajné setkání Mojžíše a Boha na vrcholu hory Sinaj. Při něm došlo k předání Desatera přikázání. Příběh je vyprávěn v druhé Mojžíšově knize zvané Exodus v kapitolách 20–40. Největší důraz je kladen na samu kapitolu 20, v níž Bůh předává přikázání. Může se zdát zbytečné je shrnovat a věnovat se jim, ale myslím, že to za tu námahu stojí.

Otázky k textu:

1. Kdo je autorem úryvku?
2. Z jakého díla tento úryvek pochází?
3. Postihněte hlavní myšlenku textu/díla.
4. Zařaďte dílo do kontextu – charakter doby, století, apod.
5. K jakému myšlenkovému směru, škole či ideologii byste autora zařadili a proč?

1.20.1 PRACOVNÍ LIST Č. 20 – ZÁKLADNÍ STUDIJNÍ PODKLAD

**Christopher Hitchens
1949 - 2011**

Čelní představitel tzv. nového ateismu, novinář, komentátor a spisovatel se do povědomí veřejnosti dostal svou knihou *Bůh není veliký*, v níž na základě svých zkušeností coby válečného zpravodaje a četných diskusí s věřícími i ateisty podává břitkou kritiku náboženství bez ohledu na denominaci. Sám Hitchens se označoval jako anti-teista, přesto jeho postřehy a postoje přesvědčivě ukazují a dokumentují, co všechno náboženství ve společnosti způsobuje, jakými předsudky jsou zatížena a jaké důsledky nese secularizovanou společnost a její členy provázejí.

Dílo:

Bůh není veliký (2007)

2 Reference

- 1** COMTE, Auguste. *Sociologie*, s. 135. Praha : Orbis, 1927. 466 s.
- 2** DURKHEIM, Émile. *Společenská dělba práce*, s. 229. Brno : CDK, 2004. 347 s. ISBN 80-7325-041-1.
- 3** MARX, Karel. *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*, s. 57. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 167 s.
- 4** WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*, s. 192 – 193. Praha : Oikoymenh, 2009. Protestantská etika a duch kapitalismu, 351 s. ISBN 80-7298-389-6.
- 5** VEBLEN, Thorstein. *Teorie zahálčivé třídy*, s. 34. Praha : SLON, 1999. 344 s. ISBN 80-85850-71-0.
- 6** FREUD, Sigmund. *Nespokojenost v kultuře*, s. 20. Praha : Hynek, 1998. 141 s. ISBN 80-86202-13-5.
- 7** LE BON, Gustave. *Psychologie davu*, s. 20. Praha : KRA, 1994. 159 s. ISBN 80-901527-8-3.
- 8** WOOLF, Virginia. *Tři guineje : Vlastní pokoj*, s. 12 – 13. Praha : One Woman Press, 2000. Tři guineje, 321 s. ISBN 80-86356-02-7.
- 9** ADORNO W., Theodor; HORKHEIMER, Max. *Dialektika osvícenství : filosofické fragmenty*, s. 204 – 205. Praha : Oikoymenh, 2009. 247 s. ISBN 978-80-7298-267-7.
- 10** BENJAMIN, Walter. *Agésilas Santander : výbor z textů*, s. 46. Praha : Herrmann & synové, 1998. Ke kritice násilí, 335 s. ISBN 80-238-3716-8 (v knize neuvedeno).
- 11** Y GASSET, José Ortega. *Vzpoura davů*, s. 30. Praha : Naše Vojsko, 1993. 158 s. ISBN 80-20600-72-8.
- 12** FROMM, Erich. *Mít nebo být?*, s. 27. Praha : Naše Vojsko, 1994. 170 s. ISBN 80-206-0469-3.
- 13** MILLS, Wright C. *Mocenská elita*, s. 24. Praha : Orbis, 1966. 500 s.
- 14** BARTHES, Roland. *Mytologie*, s. 36. Praha : Dokořán, 2004. Prací prášky a detergenty, s. 170. ISBN 80-86569-73-X.
- 15** FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat : kniha o zrodu vězení*, s. 207. Praha : Dauphin, 2000. 427 s. ISBN 80-86019-96-9.
- 16** WRIGHT, Robert. *Morální zvíře*, s. 52. Praha : NLN, 2011. 452 s. ISBN 978-80-7422-075-3.

Střední škola diplomacie a veřejné správy s.r.o.

ul. A. Jiráska, č.p. 1887 434 01 Most (CZ)

IČ: 250 45 911 IZO: 181007282

Tel.: +420 411 130 916, 918 fax: +420 411 130 917 e-mail: info@ssdvs.cz web: www.ssdvs.cz

17 RITZER, George. *Mcdonaldizace společnosti : výzkum měnící se povahy soudobého společenského života*, s. 26. Praha : Academia, 1996. 176 s. ISBN 80-200-1075-0.

18 BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*, s. 25. Praha : SLON, 2002. 165 s. ISBN 80-86429-11-3.

19 HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti : zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*, s. 290. Praha : Filosofia, 2002. 418 s. ISBN 80-7007-134-6.

20 HITCHENS, Christopher. *Bůh není veliký : o tom, jak náboženství všechno zničí*, s. 130. Praha : Metafora, 2009. 379 s. ISBN 978-80-7359-155-7.